

УДК 339.727.3

Ольга БАЄВА

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРЕДИТУ В РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Резюме. Розглянуто напрями та основні цілі функціонування міжнародних кредитів. Вказано випадки, за яких виникають міжнародні кредитні відносини. Зазначено порядок та умови надання міжнародного кредиту. Названі суб'єкти та об'єкти кредитних відносин. Розглянуто види та форми міжнародного кредиту. Досліджено принципи та функції міжнародного кредитування. Запропоновано доповнити існуючу класифікацію загальноприйнятих функцій. Проаналізовано роль та вплив міжнародного кредиту на розвиток міжнародних економічних відносин.

Ключові слова: міжнародний кредит, міжнародні економічні відносини, позичковий капітал, зовнішня торгівля, кредитування експорту, кредитування імпорту, зовнішньоекономічне співробітництво, світова економіка.

Olga BAEVA

THE ROLE OF THE INTERNATIONAL LOAN IN THE DEVELOPMENT OF WORLD ECONOMY

Summary. The article shows the directions and main goals of the operation of international loans. The cases where international credit relations occur are revealed. The procedure and terms of providing the international credit are indicated. The subjects and objects of credit relations are stated. Types and forms of international credit are regarded. The principles and functions of international credit are studied. It is offered to complement the existing classification of generally accepted functions. The role and impact of international credit on the development of international economic relations are analyzed.

Key words: international credit, international economic relations, loan capital, foreign trade, export crediting, crediting of import, foreign economic cooperation, the world economy.

Постановка проблеми. Міжнародний кредит бере участь у регулюванні економіки. Розвиток світової економіки зумовив стрімке зростання обсягів міжнародного кредитування. Необхідність підвищення економічного зростання та макроекономічної стабілізації в країнах призводять до більшої зацікавленості в міжнародних кредитах. Кожна держава намагається створити умови для підвищення конкурентоспроможності своїх товарів. У сучасних умовах зростаючу роль у сфері розвитку міжнародних кредитних відносин відіграють міжнародні й регіональні фінансово-кредитні інститути. Вони допомагають збільшити масштаби і форми кредитування зовнішньоекономічної діяльності. Кредитні відносини мають важливе значення у міжнародних економічних відносинах будь-якої держави. Тому дослідження даної проблеми є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема міжнародного кредиту та його роль у світовій економіці привертала і привертає увагу економістів багатьох століть і сучасності. До таких спеціалістів можна віднести [1–7].

Мета статті – дослідження принципів, функцій і ролі міжнародного кредиту в розвитку світової економіки.

Виклад основного матеріалу. Виникнення міжнародного кредиту пов'язують з освоєнням морських шляхів з Європи до Близького та Середнього Сходу, а пізніше – до Америки та Індії у XIV–XV ст. Необхідність існування й розвитку міжнародних кредитних відносин полягала у розвитку виробництва і міжнародної торгівлі. Торгівля товарами на міжнародних ринках призвела до посилення інтернаціоналізації, спеціалізації та кооперації виробництва.

Міжнародний кредит являє собою рух позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин, пов'язаний з наданням товарних і валютних ресурсів [3].

У сфері міжнародних економічних відносин кредитні відносини виникають у таких випадках [4]:

- у зв'язку з кредитуванням зовнішньої торгівлі;
- в результаті руху позичкового капіталу в рамках світового ринку;
- у зв'язку з проведенням міжнародних розрахунків.

Міжнародний кредит бере участь у кругообігу капіталу на всіх його стадіях:

- при перетворенні грошового капіталу у виробничий шляхом придбання імпортного устаткування, сировини, палива;
- у процесі виробництва у формі кредитування під незавершене виробництво;
- при реалізації товарів на світових ринках.

Джерелами міжнародного кредиту є частина капіталу в грошовій формі, яка тимчасово вивільняється у підприємств у процесі кругообігу, а також грошові накопичення держави й особистого сектора, що мобілізуються банками.

Об'єктивна потреба у міжнародному кредиті в ході процесу відтворення виникає у зв'язку з дією таких факторів:

- особливостями кругообігу грошових коштів в економіці;
- особливостями виробництва і реалізації;
- відмінностями в обсягах і термінах зовнішньоекономічних операцій;
- необхідністю одночасних великих капіталовкладень для розширення виробництва.

Порядок надання кредитів може бути таким [5]:

- сума кредиту повністю зараховується на окремий рахунок на користь країни-позичальника, з цього рахунку проводиться оплата за поставлені товари;
- на кредитному рахунку відображаються суми товарних поставок, тобто сума кредиту на рахунку зростає в міру здійснення поставок до тих пір, поки кредит не буде повністю використаний;
- постачання за кредитом здійснюються через кліринговий рахунок по товарообігу, потім сума кредиту переноситься з клірингового рахунку на кредитний. Такий порядок застосовується у тому випадку, якщо об'єктом кредиту є товари тієї ж номенклатури, що й за поточним товарообігу;
- кредит надається за компенсаційними угодами;
- оформляється лізинг та ін.

Умови міжнародного кредиту містять такі поняття [3]:

1. Валюта кредиту і платежу. Для міжнародного кредиту важливо, у якій валюті він наданий, оскільки нестійкість валюти кредиту призведе до втрат кредитора. На рівень валюти позики впливає ряд факторів, у т.ч. рівень процентної ставки, практика міжнародних розрахунків, ступінь інфляції і динаміка курсу валюти та ін. Валюта платежу може не збігатися з валютою кредиту. Наприклад, «м'які» позики, надані у валюті кредитора, погашаються національною валютою позичальника або товарами традиційного експорту країни.

2. Сума (ліміт) кредиту – частина позичкового капіталу, яку надано в товарній або грошовій формі позичальнику. Сума фірмового кредиту фіксується в комерційному контракті. Сума банківського кредиту визначається кредитною угодою або шляхом обміну телексами (за короткотерміною позикою). У відповідності зі сформованою практикою кредит покриває зазвичай до 85% вартості експортованих машин та устаткування. Інша частина забезпечується авансовими, готівковими та гарантійними платежами імпортера експортеру.

3. Термін міжнародного кредиту залежить від ряду факторів: цільового призначення кредиту, співвідношення попиту та пропозиції аналогічних кредитів, розміру контракту, національного законодавства, традиційної практики кредитування, міждержавних угод.

4. Вартість кредиту. Розрізняють договірні та приховані елементи вартості кредиту. Договірні, обумовлені угодою витрат по кредиту, ділять на основні й додаткові. До основних елементів вартості кредиту відносять суми, які боржник безпосередньо виплачує кредитору, відсотки, витрати з оформлення застави комісії. Додаткові елементи включають суми, виплачувані позичальником третім особам (наприклад, за гарантію). До прихованих елементів вартості кредиту відносять інші витрати, пов'язані з отриманням і використанням кредиту і не згадані в угоді. У їх числі – завищені ціни товарів за фірмовими кредитами; примусові депозити в установленому розмірі від позики; вимога страхування кредиту в певній страховій компанії, яка пов'язана з банком; завищення банком комісії за інкасацією товарних документів тощо.

5. Забезпеченість міжнародного кредиту. До альтернативних видів кредитного забезпечення належать: відкриття цільових накопичувальних рахунків, застава активів, переуступка прав за контрактами тощо.

6. При визначенні валютно-фінансових умов міжнародного кредиту кредитор виходить з кредитоспроможності (здатності позичальника отримати кредит) та платоспроможності (здатності позичальника своєчасно і повністю розрахуватися за своїми зобов'язаннями). Тому однією з умов міжнародного кредиту є захист від кредитних, валютних та інших ризиків.

Міжнародний кредит допомагає отримати прибуток суб'єктам ринкових відносин, підвищує економічний добробут країн.

Суб'єктами кредитних відносин виступають державні установи, уряди, банки, міжнародні валютно-кредитні організації, окремі юридичні особи.

Різні підходи провідних учених [3–7] щодо розуміння критеріїв, принципів, функцій і ознак дає підстави для виокремлення таких видів і форм кредиту:

- За суб'єктами міжнародний кредит поділяється на приватний, державний і приватно-державний та міжнародних організацій.

- За об'єктами кредитування міжнародний кредит виступає у двох формах: товарного або комерційного кредиту та грошового або банківського кредиту.

- За джерелами кредиту розрізняють внутрішнє, іноземне і змішане кредитування і фінансування зовнішньої торгівлі. Дані форми кредиту тісно взаємозалежні й обслуговують усі стадії руху товару від експортера до імпортера.

- За видами зовнішньоекономічної діяльності кредити поділяють на:
 - комерційні – пов'язані з зовнішньою торгівлею та послугами;
 - фінансові – використовуються на прямі капіталовкладення, будівництво інвестиційних об'єктів, придбання цінних паперів, погашення зовнішньої заборгованості, валютну інтервенцію;

- «промідні» – призначені для обслуговування змішаних форм виведення капіталів, товарів і послуг, наприклад, у вигляді виконання підрядних робіт.

- За формою надання кредиту розрізняють товарні кредити, надані в основному експортерами своїм покупцям, і валютні, що видаються банками в грошовій формі.

- За валютою позики розрізняються: міжнародні кредити, надані у валюті країни-боржника або країни-кредитора, у валюті третьої країни, а також у міжнародній валюті.

- За термінами міжнародні кредити поділяють на: короткотермінові (до 1 року), середньотермінові (від 1 року до 5 років), довгострокові (понад 5 років).

- З погляду забезпечення розрізняють забезпечені й бланкові кредити. Забезпеченням служать товари, товаророзпорядчі та інші комерційні документи, цінні папери, векселі, нерухомість і цінності. Інколи використовують частину офіційних золотих запасів країни. Застава товару для отримання кредиту здійснюється в трьох формах: тверда застава (певна товарна маса закладається на користь банку); застава товару в обороті (враховується залишок товару відповідного асортименту на певну суму); застава товару в переробці (із заставленого товару можна виготовляти вироби, але за умови передавання їх під заставу у банку). Різновидами бланкових кредитів є контокорент та овердрафт.

- За призначенням міжнародні кредити поділяють на продуктивні й непродуктивні. До продуктивних належать кредити, призначені для розвитку економіки країни-позичальника: для закупівлі промислового обладнання, матеріалів, ліцензій, ноу-хау, оплати виробничих послуг, забезпечення зовнішньоторговельних угод та інших господарських потреб. Непродуктивні кредити пов'язані з утриманням урядового апарату, армії, закупівлею зброї, погашенням зовнішньої заборгованості за раніше отриманими кредитами тощо.

Зараз застосовують і нову форму міжнародного кредитування країн – проектне фінансування. Ця форма передбачає спільне фінансування кількома кредитними установами великих проектів.

Функціонування міжнародного кредитування відбувається на умовах платності, строковості, повернення. Це проявляється у принципах міжнародного кредиту [4]: принцип повернення кредиту, принцип строковості, принцип платності, принцип матеріальної забезпеченості кредиту, принцип цільової спрямованості, принцип гарантованості.

Міжнародний кредит виконує наступні функції, що відображають рух позичкового капіталу на світовому ринку: перерозподіл матеріальних і фінансових ресурсів між країнами

для забезпечення потреб розширеного відтворення; зниження затрат в сфері міжнародних розрахунків шляхом застосування безготівкових платежів, заміни готівкового валютного обігу міжнародними кредитними операціями; сприяння реалізації програм структурної перебудови економіки окремих країн; прискорення процесу концентрації і централізації капіталу завдяки використанню іноземних кредитів; прискорення процесу реалізації товарів і розширення межі міжнародної торгівлі.

На нашу думку, доцільно доповнити зазначені функції ще однією – функцією координації. Для збільшення міжнародних потоків капіталу з'являється потреба проведення скоординованих дій у сфері кредитних відносин (урядами різних держав). Запропонована функція допоможе суб'єктам міжнародних кредитних відносин (ринку позичкових ресурсів) скоординувати свої дії, зменшити диспропорції в економіці країн-кредиторів і сприяти зростанню ВВП.

У сучасних умовах міжнародний кредит відіграє значну роль у міжнародній торгівлі й таких нових формах зовнішньоекономічного співробітництва, як лізинг, факторинг, форфейтинг.

Факторинг – фінансова комісійна операція, при якій клієнт переуступає дебіторську заборгованість факторинговій компанії з метою миттєвого отримання більшої частини платежу, гарантії повного погашення заборгованості та зниження витрат із ведення рахунків. За здійснення факторингових операцій експортер вносить передбачену угодою плату, яка може бути дещо вищою від відсотків за кредит. За здійснення факторингових операцій експортер вносить передбачену угодою плату, яка може бути дещо вищою від відсотків за кредит.

Форфейтинг – операція з придбання фінансовим агентом (форфейтором) комерційного зобов'язання позичальника (покупця, імпортера) перед кредитором (продавцем, експортером). Основна умова форфейтингу полягає в тому, що всі ризики за борговим зобов'язанням переходять до форфейтору без права обороту на зобов'язання продавця.

Лізинг – підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений термін лізингоотримувачу майна. Лізинг передбачає відносини купівлі-продажу та оренди, але основою відносин є кредитна операція – лізингова компанія надає орендатору фінансову послугу.

До міжнародного кредитування зовнішньої торгівлі відноситься кредитування експорту та імпорту.

Кредитування експорту здійснюється у таких формах: авансові платежі, банківське кредитування, факторинг, форфейтинг, лізинг, компенсаційні угоди.

Кредитування імпорту має форми комерційного і банківського кредиту: угода про кредит по відкритому рахунку, вексельний кредит.

Для збільшення кредитування зовнішньоекономічної діяльності залучаються міжнародні та регіональні фінансово-кредитні інститути такі, як Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Світовий банк, Європейський банк розвитку, Азіатський та Африканські банки розвитку, Міжамериканський банк розвитку. Ці банки допомагають отримувати кредити різним країнам, але насамперед країнам, що розвиваються.

Україна, для стимулювання економічного розвитку, виступає позичальником на міжнародних фінансових ринках. На основі стану платіжного балансу Україна входить до групи «нація-дебітор». Міжнародні кредити, в тому числі і кредити МВФ, допомагають країні підвищити рівень конкурентоспроможності національної економіки, стабілізувати банківський сектор, створити достатні валютні резерви для повернення кредитів, сприяють прискоренню розвитку виробництва.

Міжнародний кредит відіграє важливу роль у світовій економіці. Він має позитивний і негативний вплив на розвиток міжнародних економічних відносин. Система міжнародного кредитування дозволяє підвищувати ефективність міжнародних зв'язків, допомагає збільшити і прискорити національне і світове виробництво, забезпечує безперервний процес відтворення та його розширення, створює сприятливі умови для зарубіжних приватних інвестицій; підвищує економічну ефективність зовнішньої торгівлі; сприяє інтернаціоналізації виробництва й обміну; допомагає у створенні та відновленні інфраструктури; стимулює процеси міжнародного поділу

праці; зміцнює державні підприємства і банки, що пов'язані з міжнародним капіталом; допомагає забезпеченню міжнародних операцій, які обслуговують зовнішньоекономічні зв'язки країни.

Міжнародний кредит створює сприятливі умови для зарубіжних приватних інвестицій. Міжнародний кредит допомагає збалансувати світову економіку. В країнах, де має місце дефіцит капіталу, знижується відсоток для країн-позичальників. І навпаки, для країн з надлишковим капіталом підвищується відсоток, отримуваний кредиторами. Це допомагає розвитку світового ринку капіталу.

Світовий ринок позичкових капіталів утворює додатковий попит на придбання основного капіталу з боку країн-позичальників. Не маючи в даний момент достатньої кількості власних ресурсів, вони за рахунок міжнародного кредиту можуть придбати необхідне їм устаткування.

Негативний бік міжнародного кредиту проявляється у використанні його як засобу впливу на країни-позичальники; у підсиленні диспропорцій суспільного відтворення, стримуючи розвиток галузей, до яких у недостатній мірі або взагалі не залучаються міжнародні кредитні ресурси і навпаки все більше розширюючи прибутковіші галузі.

Висновки. У сучасних умовах міжнародний кредит виконує подвійну роль. Сприяючи розвитку світової економіки через перетворення грошових заощаджень одних країн в інвестиції в інших країнах, підтримуючи науково-технічні досягнення та співробітництво між країнами, з іншого боку, міжнародний кредит впливає на економічні та політичні режими країн-позичальників та викликає диспропорції в економіці.

Не зважаючи на негативні сторони, міжнародний ринок позичкових капіталів має важливе значення для розвитку світової економіки і зміцнення зовнішньоекономічних зв'язків більшості країн світу.

Conclusions. Having studied this topic it should be noted that in modern conditions the international credit plays a double role. Contributing to the development of the world economy through the conversion of monetary savings of some countries into investing of other countries, supporting scientific and technical achievements and cooperation between the countries, on the other hand, the international credit also affects the economic and political regimes of the countries-borrowers and causes imbalances in the economy. Despite the negative side, the international market of loan capital is important for the development of the world economy and strengthening of foreign economic relations in most countries.

Використана література

1. Кейнс, Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег [Текст] / Дж. М. Кейнс, пер. проф. Н.Н. Любимова. – М.: Гелиос АРВ, 2012. – 352 с.
2. Миллер, Р.Л. Современные деньги и банковское дело [Текст] / Р.Л. Миллер, Д.Д. Ван-Хуз. – 3-е изд., пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 856 с.
3. Международные финансы: учеб. пособие [Текст]; под общ. ред. И.Н. Жук. – Мн.: БГЭУ, 2001. – 149 с.
4. Смирнов, П.Ю. Мировая экономика [Текст] / П.Ю. Смирнов. – М.: АСТ, 2009. – 64 с.
5. Иванов, В.М. Деньги и кредит: курс лекций [Текст] / В.М. Иванов. – 3-е изд., испр. и доп. – К.: МАУП, 2003. – 288 с.
6. Міжнародні фінанси [Текст]; за ред. О. І. Рогач. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.
7. Деньги. Кредит. Банки [Текст]; под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 464 с.